

STRESZCZENIE

1/2007 Historia a pamięć

Anna Wolff-Powęska

Polskie spory o historię i pamięć. Polityka historyczna

Polskie spory o pamięć historyczną mają swoje obiektywne, międzynarodowe uwarunkowania oraz własną specyfikę. Wpisują się w ogólny proces renesansu pamięci i debaty wokół tożsamości, obecny od lat osiemdziesiątych XX w. niemal na całym świecie. Mają przede wszystkim związek z przemianami ustrojowo-politycznymi w Polsce, a więc również z demokratyzacją pamięci. Nie mogło to pozostać bez wpływu na istotne zmiany w kulturze uprawiania historii. Hasło polityki historycznej, które pojawiło się przed kilku laty w publicznym obiegu skrywa różne treści. Stanowi jednak przede wszystkim rozrachunek z III Rzeczpospolitą i integralny element sporów o tzw. IV Rzeczpospolitą.

Beata Ociepka

Pamięć mediów

Artykuł omawia rolę środków masowego przekazu w kształtowaniu pamięci zbiorowej. Autorka wykorzystuje wyniki badań przekazów polskich i niemieckich mediów. Przykłady zostały zaczerpnięte z lat 1998-2006. Stosując nowoczesne narzędzia analityczne, których dostarcza teoria wartości informacyjnej wydarzeń i ram interpretacyjnych, autorka koncentruje się na historii jako temacie przekazu medialnego (z akcentem na dziennikarstwo rocznicowe) oraz na "historycznej ramie konfliktu" typowej dla polskiego przekazu o Niemczech. Środki masowego przekazu w obu krajach przedstawione są jako źródła informacji i główni aktorzy powszechnych debat historycznych. Wyniki analizy pokazują, że media mogą pełnić zarówno destrukcyjną, jak i twórczą rolę w procesie budowania i upowszechniania pamięci zbiorowej. Z artykułu wynika też wniosek, że przekaz medialny raczej inicjuje i wprowadza do dyskursu publicznego tematykę historyczną aniżeli zmienia nastawienie społeczne.

Sławomir Łukasiewicz

Polska emigracja polityczna w XX wieku i pamięć historyczna

Jednym z podstawowych zadań jakie stawiała przed sobą emigracja polityczna wywołana II wojną światową było zachowanie pamięci - i indywidualnej, i zbiorowej. Zarówno tej bliskiej, kojarzonej z krótkim interludium niepodległości, jak i dalszej, jak np. pamięć XIX-wiecznej Wielkiej Emigracji. Z czasem obszar pamięci, której trzeba było strzec poszerzał się m.in. o wydarzenia z okresu II wojny światowej oraz cierpienia jakich doznawano w kraju w okresie komunistycznym. Zachowanie tej pamięci stawało się tym ważniejsze, że w kraju, wskutek oficjalnej polityki państwa wiele jej śladów ulegało zatarciu. Dużą rolę do odegrania na tym polu miała literatura. Po 1989 r., w zmienionych warunkach politycznych część tej pamięci udało się w symboliczny sposób przekazać odrodzonemu państwu, choć napotymano na trudności. Osobnej

uwagi wymaga dzisiaj także pamięć o samej emigracji, którą - w analogii do XIX-wiecznej - określa się jako II Wielką Emigrację.

John V. Tolan

Średniowiecze a kształtowanie się hiszpańskiej tożsamości. Rekonkwista w hiszpańskiej historiografii XIX i XX wieku

John V. Tolan przedstawia główne tendencje w historiografii rekonkwisty w latach 1800-1975 (od epoki napoleońskiej po śmierć Franco) i jej oddziaływanie na kulturę intelektualną i polityczną swoich czasów. Jego celem jest pokazanie, czym była rekonkwista dla hiszpańskich historyków. Pojęcie rekonkwisty stanowi bowiem sedno problemu hiszpańskiej tożsamości historycznej, pytań o to, kim są prawdziwi "Hiszpanie", gdzie tkwią korzenie współczesnej kultury hiszpańskiej. Dla obozu konserwatywnego, uznającego Hiszpanów za naród katolicki, rekonkwista tworzyła preludium do hiszpańskiej kolonizacji i ewangelizacji Ameryki, a w hiszpańskim średniowieczu widziano korzenie późniejszej imperialnej sławy Hiszpanii. Dla liberałów - zwolenników postępowej, antyklerykalnej reinterpretacji przeszłości Hiszpanii - średniowiecze stanowiło okres istotnych swobód politycznych oraz otwartości i wymiany kulturalnej między muzułmanami, Żydami i chrześcijanami, po którym narzucono krajowi - tragiczne w skutkach - autokrację i jedność religijną. Debata między tymi stronnictwami na temat istnienia w dziejach "hiszpańskości" toczyła się w historiografii do lat 70. ubiegłego wieku. I jakkolwiek wydaje się nieistotna dla nowej generacji hiszpańskich historyków, to rekonkwistę wielu Hiszpanów postrzega nadal jako decydujący element własnej kultury.

Adam Szymaniak

Historia i (nie)pamięć. O próbie rozliczenia dyktatury w Chile

Augusto Ugarte Pinochet jest - zarówno w Chile, jak i w Polsce - dwuznacznym symbolem kształtowania pamięci historycznej. Dla lewicy to dyktator brutalnie łamiący prawa człowieka, dla prawicy - obrońca konserwatywnych wartości, gospodarki liberalnej i religii, człowiek, który zatrzymał komunizm i był autorem chilijskiego cudu gospodarczego. Dla oceny junty i samej postaci generała nie bez znaczenia jest fakt, iż w sposób pokojowy przekazał władzę demokratycznie wybranym następcom. Celem prezentowanego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie o sposób rozliczania autorytarnej przeszłości.

Rafał Żytyniec

Pamięć o Prusach Wschodnich w literaturze niemieckiej i polskiej po 1945 r.

Artykuł opisuje, w oparciu o koncepcję pamięci Aleidy Assmana, zagadnienie literatury poświęconej Prusom Wschodnim po 1945 r. Głównym wątkiem jest koncepcja "krajobrazu pamięci" w literaturze polskiej i niemieckiej. Istnieją dwie różne i specyficzne ramy pamięci przypisane tej literaturze w Niemczech i w Polsce: "utrata" i "odzyskanie". W przypadku literatury niemieckiej mamy do czynienia z pisarzami z kręgu Landsmannschaft Ostpreußen, którzy przede wszystkim akcentują niemiecki wkład w historię i kulturę Prus Wschodnich (Agnes Riegel) oraz z pisarzami o odmiennych poglądach, którzy utratę Prus Wschodnich widzą jako konsekwencję II wojny światowej (Johannes Bobrowski, Siegfried Lenz, Manfred Peter Hein). Autorzy piszący o Warmii i Mazurach przed 1989 r. podkreślają polskie korzenie tych ziem, a ich literatura często zbliża się do konwencji socrealizmu (Igor Newerly, Eugeniusz Pauksza), wyjątkiem pozostaje tu twórczość Erwina Kruka. Końcowa część tekstu poświęcona jest ostatnim przemianom w

patrzeniu na przeszłość Prus Wschodnich (książka Güntera Grassa *Im Krebsgang* oraz literatura wokół Wspólnoty Kulturowej "Borussia").

Zbigniew Mazur

Kampania propagandowa PZPR po orędziu biskupów polskich do biskupów niemieckich (województwo wrocławskie)

W związku z obchodami rocznicy chrztu polski (966) oraz listem biskupów polskich do biskupów niemieckich (1965) władze państwowe i partyjne uruchomiły w pierwszej połowie 1966 r. kampanię propagandową skierowaną bezpośrednio do różnych środowisk społecznych, w szczególności do środowiska wiejskiego. W kampanii tej ciekawym posunięciem było wykorzystanie oficerów Wojska Polskiego, jak również dość skuteczna próba nawiązania przez nich kontaktu z duchowieństwem niższego szczebla. W artykule przedstawiono przebieg i rezultaty akcji oficerów na podstawie zachowanych dokumentów partyjnych, wytworzonych głównie przez instancje partyjne województwa wrocławskiego.

Bartosz Korzeniewski

Wystawa o zbrodniach Wehrmachtu. Specyfika fotograficznego nośnika pamięci

Artykuł opisuje kontrowersje powstałe na kanwie prezentacji w Niemczech wystawy o zbrodniach Wehrmachtu w kontekście specyfiki fotograficznego medium pamięci i zagadnienia postępującej medializacji pamięci. Autor stara się wyjaśnić przyczyny ogromnego zainteresowania wystawą oraz wywoływanych przez nią sporów, odwołując się do współczesnego stanu niemieckiej pamięci zbiorowej. Wystawa naruszyła rozpowszechniony po II wojnie światowej mit o niewinności Wehrmachtu, który pełnił bardzo ważną funkcję w strategiach odciążających podejmowanych w społeczeństwie niemieckim dla uporania się z kwestią winy za zbrodnie narodowego socjalizmu. Szczególną uwagę poświęca ideologicznym uwikłaniom utrwalonego w społeczeństwie niemieckim zestawu wyobrażeń o przeszłości nazistowskiej, podbudowanego przez promocję przez mass media określonych wizualnych przedstawień. Naruszenie tego zestawu wyobrażeń przez prezentowane na wystawie fotografie, dokumentujące udział Wehrmachtu w zbrodniach wojny rasowej, przyczyniło się do powstania kontrowersji wokół wystawy.

Joanna Nitka

Edukacja i upamiętnienie Holocaustu. Instrument kształtowania tożsamości narodowej społeczeństwa izraelskiego

Silne powiązanie Zagłady ze współczesnością i wpływ pamięci o Holocaustie na świadomość narodową i tożsamość Izraelczyków, w szczególności młodych, można zauważyć w programie nauczania o Holocaustie w szkołach, w treściach podręczników, w przemówieniach polityków wygłaszanych w trakcie uroczystości upamiętnienia oraz podczas wyjazdów studyjnych do Polski i Marszów Żywych. Na uwagę zasługują także metody pracy pedagogicznej i doświadczenie izraelskich "miejsc pamięci", związane z ocalałymi z Holocaustu, w tym placówek muzealnych utworzonych przez ocalałych emigrantów z Europy, placówek naukowo-badawczych, cmentarzy żołnierzy walczących w wojnie o niepodległość oraz w wojnach izraelsko-arabskich, a także miejsc mających szczególne znaczenie dla państwowości Izraela.

Marcin Zaborski

Przeszłość w teraźniejszości. Niemiec wypędzeni w polskich mediach

Artykuł stanowi próbę odtworzenia wizerunku niemieckich wypędzonych budowanego przez polskie media. Autor wykorzystuje w tym celu wyniki monitoringu ogólnopolskich stacji radiowych i telewizyjnych. Na podstawie dokonanej analizy wskazuje medialne konteksty, w których pojawia się kategoria "wypędzonych" - takie jak stosunki polsko-niemieckie, problematyka reparacyjna, kultura pamięci czy reinterpretacja historii. Dla dopełnienia obrazu, w tekście przywołane zostały również wyniki badań demoskopijnych odnoszących się do omawianej tematyki. Według autora - jej obecność w publicznym dyskursie to jeden z dowodów na to, że wojenna przeszłość jest nadal żywa w świadomości społeczeństw Polski i Niemiec, wciąż jawiąc się jako problem polityczny.